

міжнародного та національного космічного права. Відтак вищі навчальні заклади України отримали якісне та корисне науково-навчальне видання, а вітчизняна юридична наука збагатилася сучасними розробками проблем розвитку космічного права. З огляду на виняткову актуальність підручника, він стане у нагоді студентам і викладачам вищих навчальних закладів при вивченні курсу дисципліни «Космічне право», науковцям і практичним працівникам космічної галузі.

О. О. МАЛИШЕВ,
кандидат юридичних наук

З ПРАВА ВЕСТГОТСЬКОЇ ІСПАНІЇ ВПАЛА ЗАВІСА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Минулого року у Москві побачило світ ґрунтовне археографічне видання під назвою: «Вестготська правда (Книга присудів). Латинський текст. Переклад. Дослідження»*. Ця праця, гідна солідної академічної установи, була видана московським Університетом Дмитра Пожарського, чим цей заклад сам собі зробив велику честь. До колективу упорядників увійшло 11 істориків та істориків права: дев'ятеро науковців з Росії, та двоє з Іспанії. Дослідження було проведене за фінансової підтримки Російського гуманітарного наукового фонду.

«Вестготська правда» (лат. – «Lex visigothorum») або «Книга присудів» (лат. – «Liber iudiciorum») є важливою правовою пам'яткою, створеною на території завойованої вестготами Іспанії в процесі кодифікації другої половини VII ст. Первісний текст (версія короля Рецесвінта) датується 653–654 рр., пізніший варіант (версія Ервігія) належить до 80-х рр. VII ст. Кодекс зберігав чинність упродовж усього періоду арабського панування, а 1241 р. був перекладений іспанською (старокастільською) мовою та під назвою «Fuero Juzgo» діяв у низці держав на території сучасної Іспанії майже до кінця XVIII ст. Багато дослідників вважають, що цей акт створив підґрунтя для формування іспанського національного права.

Вестготську правду в українській та російській історико-правовій науці традиційно розглядають як одну з середньовічних варварських правд. Цьому сприяли позиції популярної у XIX ст. історичної школи права. Тоді прийнято було вважати варварські правди джерелами права германських племен і певною мірою протиставляти їх римському праву. Натомість, автори рецензованої роботи дуже переконливо обґрунтовують, що «Книга присудів» є, передусім, джерелом римського права, з певними особливостями, характерними для іспанських провінцій Риму. Римське право у Іспанії не втратило чинності з

---

* Вестготская правда (Книга приговоров). Латинский текст. Перевод. Исследование. – М. : Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. – 944 с. – (Исторические источники).

приходом вестготів. Законодавчі акти вестготських королів, що увійшли до «Книги присудів», повною мірою відштовхувалися від положень римського права і вписувалися до його системи.

Кодекс вестготів було укладено за зразком Кодексу візантійського імператора Феодосія II (який, до речі, теж був родом з Іспанії). Кодекс Феодосія 426 р. тривалий час залишався чинним на території Іспанії. Натомість, як стверджують автори, кодифікація Юстиніана, здійснена у VI ст., через активні претензії цього імператора на іспанський престол, у Іспанії не визнавалася і демонстративно не помічалася. Таким чином, Вестготська правда відображає живу традицію так званого вульгарного римського права і є єдиною ланкою між посткласичним римським правом та періодом його рецепції.

Неабиякий інтерес становить вступне дослідження, присвячене «Вестготській правді» як пам'ятці середньовічного права. Тут ми знаходимо нарис з історії Римського права в Іспанії до VI ст. (автор – кандидат історичних наук, доктор юридичних наук Л. Л. Кофанов), огляд історії вестготських королівств у Іспанії, аналіз їх суспільного та державно-правового ладу, аналіз причин, джерел та основних етапів кодифікації «Книги присудів» (кандидат історичних наук О. В. Ауров), історію рукописної традиції та друкованих видань пам'ятки (кандидат історичних наук Г. О. Попова). Один з розділів вступного дослідження має назву «Цивільне та кримінальне право у «Вестготській правді» (кандидат юридичних наук О. В. Марей), хоча, як убачається з його тексту, він присвячений лише кримінальному праву. Після цього розділу наводиться дослідження статусу свреїв за вестготським законодавством (докторант Єврейського університету в Єрусалимі Л. В. Черніна).

Цікавою особливістю усієї вступної частини є те, що розділи присвячені суто юридичній проблематиці, написані істориками права, здебільшого технічно краще оформлені, ніж історичні розділи, які переважно навіть не містять необхідних внутрішньотекстових посилань на джерела. Усе це свідчить на користь тієї тези, що історія права дає дослідникові кращий історіографічний і джерелознавчий вишкіл, ніж звичайна історія.

Після загального оглядового дослідження наводиться декілька праць приватного характеру, узагальнених під назвою «Miscellanea Visigothica». Сюди увійшла стаття І. О. Копилова, присвячена аріанській церкві у Королівстві вестготів та перекладені з іспанської мови праці: «Право притулку у вестготському світському законодавстві» (автор – директор департаменту історії церковного й римського права Університету Країни Басків (м. Більбао) Е. Осаба) та «Два нариси з історії права Вестготської Іспанії» (автор – професор Університету м. Уельва К. Петіт).

Після вступних статей слідує латинський текст, коментований російський текст, покажчик термінів та додатки. Звісно, для полегшення роботи з латинським текстом доцільніше було б подати переклад посторінково, паралельно з латинським текстом. Цьому, напевно, завадив розлогий коментар, зроблений у вигляді посторінкових виносков до російського тексту. Утім, цей коментар без шкоди для праці можна було винести в окремий розділ.

Здійснену творчим колективом перекладацьку та коментаторську роботу слід визнати дійсно грандіозною. Повністю перекладено усі 12 книг пам'ятки,

що містять понад 500 законів (чистий латинський текст, не розбавлений виносками, займає 222 сторінки книги). Повний переклад пам'ятки на такому рівні зроблено вперше у світі. Утім, у вступних матеріалах майже нічого не говориться про методіку перекладу та характер роботи упорядників з текстом. Разом з тим автори подбали про створення доволі великого покажчика основних понять і термінів (майже 100 сторінок). Цей матеріал стане у пригоді багатьом дослідникам, адже словників середньовічної юридичної латини російською і українською мовою, наскільки нам відомо, досі не існує.

Переклад і публікацію латинського тексту помітно ускладнив той факт, що «Вестготська правда», маючи майже тисячолітню рукописну традицію, існує у багатьох варіантах. Чотири десятки рукописів «Правди» не завжди можна узгодити між собою. З цієї причини врахування різночитань у основному тексті та у спеціальних примітках, що є характерним для подібних академічних публікацій, автори цього видання визнали недоцільним, визнавши на майбутнє єдиним коректним вирішенням проблеми повне цифрове видання усіх збережених рукописів.

Класичні філологи люблять покепкувати з примітивізму латини Середньовіччя і, відповідно, іноді ставляться зверхньо до медієвістів, які працюють з відповідними текстами. Але у даному випадку для їх жартів точно немає жодних підстав. Так, учасники перекладу та основні редактори книги О. В. Ауров та О. В. Марей в одному зі своїх інтерв'ю загалом охарактеризували досліджуваний період як час занепаду римського права і юридичної латини, але підкреслили, що «занепад» не мав наслідком спрощення лексики і загалом законодавчої мови Кодексу. Славна римська світська юридична наука на момент кодифікації VII ст. вже занепала. Освіченим прошарком суспільства залишалися лише священнослужителі, здебільшого неримського походження. Непересічні й талановиті представники з цієї когорти, вправно володіючи пером, намагалися всляго довести, що вони добре знають латину, демонструючи на папері все на що вони здатні, а здатні вони були на багато що. Очевидним є те, що мова «Книги присудів» є складнішою, ніж мова Цезаря і Цицерона. Текст перенасичений риторичними зворотами, плеоназмами та іншими прикрашальними конструкціями, здатними перетворити працю навіть досвідченого перекладача на пекельні муки.

Разом з тим захоплює і є гідною наслідування досконалість законодавчої техніки пам'ятки та висока правова культура людей, причетних до кодифікації. Усе це суцільно проявляється в тексті. Видання наочно відображає, як право, що у Давньому Римі визнавалося мистецтвом (справою) добра і справедливості, поступово починає сприйматися і як система законодавства. Безпосередньо сприяли цьому розвиток законодавчої техніки і численні спроби кодифікації римського права у ранньому Середньовіччі. Покажемо це, що перша книга Вестготської Правди має назву «De instrumentis legalibus» («про законодавчі засоби»). Обидва титули цієї книги («Про законодавця» та «Про закон») повністю присвячені мистецтву законотворчості. Загалом же Кодекс регулює усі сфери тогочасних суспільних відносин. Тут, зокрема, можна знайти такі показові статті, як: «Про свиней, що заблукали і знайдені у лісі», «Про

вкрадених бджіл», «Про те, що не дозволено відривати будь-яку частину тіла рабу чи рабині», «Про приборкання вдовиних хитрощів» та багато інших. У коментарях упорядниками дбайливо подаються посилання на джерела кожної з цих норм. Такий великий масив законодавчих приписів та їх досконале оформлення дає змогу ще раз задуматись над коректністю засвоєних ще зі студентської лави визначень «варварське право» чи «вульгарне римське право».

Підсумовуючи наші дуже позитивні враження від книги і навіть захоплення нею, зазначимо, що якісне видання юридичних першоджерел, навіть у наші юридично непрості часи, є і залишатиметься достойною і затребуваною справою для усіх представників історичної та історико-правової спільноти. Залишаються неперекладеними ще багато пам'яток, зокрема усім відомий Кодекс Юстиніана.

Крім того, приклад наших російських (і, певною мірою, іспанських) колег демонструє важливість досліджень не тільки вітчизняної, але й зарубіжної історії права. Приємно констатувати, що українська юридична наука теж не лишається осторонь сфери всесвітньої історії, зокрема іспаністики. Так, у нашому інституті в 2009 р. молодим дослідником О. О. Тимошуком була захищена дисертація на тему «Автономні регіональні утворення в іспанській правовій традиції: історико-юридичне дослідження», де певної уваги було приділено й питанням історії «Вестготської правди». Але, можливо, вже час підкріпити ініціативу окремих ентузіастів певною політичною волею, оскільки нація, яка не цікавиться навколишнім світом, сама перестає бути цьому світові цікавою.

І. В. МУЗИКА,

кандидат юридичних наук

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ ОЧИМА ІСТОРИКА-БІОГРАФІСТА*

Кость Антонович Левицький (18 листопада 1859 р., Тисмениця – 12 листопада 1941 р., Львів) – видатний український політичний і державний діяч Галичини, співзасновник Української національно-демократичної партії, депутат і керівник українських фракцій австрійського парламенту і галицького крайового сейму, голова Головної Української Ради і Загальної Української Ради, голова Державного секретаріату ЗУНР, засновник і голова Національної Ради у Львові (1941р.), адвокат, науковець, публіцист, автор фундаментальних праць з історії українського національно-визвольного руху, насамперед таких, як «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.» (1926), «Історія визвольних змагань галицьких українців у часи світової війни 1914–1918 рр.» (1928–1930), «Великий зрив» (1931).

Життєвий шлях К. А. Левицького є віддзеркаленням героїчної і водночас трагічної боротьби галицьких українців за свої національні та політичні пра-

---

* *Василик І. Б.* «Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР: монографія. – К.: ВПК «Експрес – Поліграф», 2012 – 176 с.